

Ключові слова: інтернет, освітні інтернет-ресурси, вчитель початкових класів, система освіти, освітнє середовище, освітній простір.

Гринько В. А. Возможности использования интернет-ресурсов в работе учителя начальных классов

В статье описаны возможности использования интернет-ресурсов в работе учителя начальных классов: электронная почта, дистанционное образование, вебинары, вики-энциклопедия, образовательные сети, образовательные сайты.

Ключевые слова: интернет, образовательные интернет-ресурси, учитель начальных классов, система образования, образовательная среда, образовательное пространство.

Grinko V. O. Possibilities of Internet Resources in the Primary School Teacher

The capabilities of the Internet resources in primary school teacher's work (e-mail, distance education, webinars, wiki-encyclopedia, educational networks, educational sites) are described in the article.

Key words: internet, online educational resource, primary school teacher, education system, educational environment.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Коротяєв Б. І.

УДК 372.011.31:373.2

І. В. Кондратець

**РЕФЛЕКСИВНА КУЛЬТУРА ВИХОВАТЕЛЯ:
ШЛЯХ ДО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

В останні роки в педагогіці та психології помітно зріс інтерес до вивчення проблеми рефлексивної культури. Це зумовлено, насамперед, тим значенням, що надається рефлексії в життєдіяльності сучасної людини. Метою нашої статті є вивчення специфіки основних аспектів рефлексивної культури педагога, можливості її використання на практиці та вплив на процес становлення особистості дитини дошкільного віку.

Очевидно, що сьогодні необхідна така освіта, яка зажадає людську цілісність, що проявляється в здатності особистості „бути людиною”, передбачає творче і діалогічне співавторство педагога та вихованця.

У кожному віці людині має бути надана можливість оволодіння досвідом організації власного внутрішнього світу, досвідом вільного і

відповідального вибору цінностей, вчинків, рішень, самооцінювання та рефлексії, самобудівництва та самореалізації. Дошкільний вік – важливий етап в розвитку особистості, період початкової соціалізації дитини, залучення її до світу культури, загальнолюдських цінностей, час налагодження тісних відношень з ведучими сферами буття – світом людей, предметів, світом природи і власним внутрішнім світом.

На жаль, більшість педагогів дошкільних закладів все ще припускають помилку, думаючи, що дитина з самого початку має прилаштуватися до соціальних умов дорослого світу. Вивчення досвіду професійної діяльності педагогів ДНЗ показує, що реальна практика майже позбавлена процесу рефлексії. Педагоги не володіють навичками самоаналізу професійної діяльності, відчувають дефіцит супроводу рефлексії в процесі професійного самовдосконалення, залежні або від зовнішніх вимог, або від низького рівня власної педагогічної культури. Відсутність використання в практиці роботи дошкільних навчальних закладів рефлексивного механізму позбавляє педагогів можливості збільшувати об'єми отримуваної професійної інформації і включати в діяльність ті знання, які відповідають її логіці; встановлювати „суб'єкт-суб'єктні” стосунки з учасниками освітнього процесу; і, врешті, розвивати рефлексивну свідомість. Причини, пов'язані з низьким рівнем рефлексивної культури у педагогів, на наш погляд, потрібно шукати ще на етапі підготовки майбутніх спеціалістів, а також у системі підвищення педагогічної кваліфікації – у більшості застарілій, формалістичній та закостенілій у своїх методах та формах. Ми переконані, що проблема формування рефлексивної культури у педагогів має стати спільною справою усього андрагогічного апарату різних методичних рівнів.

Для педагогіки рефлексія відкриває шлях до подолання протиріччя між складними педагогічними завданнями сучасності, які вимагають глибокого теоретичного усвідомлення, і тими прикладними засобами їх рішення, які панують у масовій освітянській практиці. Вихід на рівень рефлексії дозволяє подолати обмеження, задані простором власних знань. Педагогічна рефлексія є невід'ємною частиною роботи педагога. Вона являє собою співвіднесення себе і можливостей свого „Я” з тим, чого вимагає педагогічна професія. Розвинута здатність до педагогічної рефлексії є передумовою самовиховання педагога, творчого пошуку, розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Отже, рефлексія – це педагогічна проблема, шляхи розв'язання якої полягають у формуванні потреб і мотивів самопізнання, навчання педагога способів самопізнання, розвитку у нього здатності до ідентифікації і рефлексії, здатності підвищувати рівень самоповаги, самоухвалення, долати страхи і вибудовувати захисти тощо.

Дослідження і розробка проблем рефлексії у науковій літературі характеризується наявністю різноманітних її трактувань та визначень. Термін „рефлексія” походить від латинського „reflexio”, що буквально значить „звернення назад, відображення”. Тлумачні словники трактують

рефлексію як самоаналіз, роздуми людини над власним душевним станом; відображення, а також дослідження процесу пізнання. У філософських енциклопедичних словниках рефлексія визначається як роздуми, самоспостереження, самопізнання та як форма теоретичної діяльності людини, направлена на усвідомлення власних дій та їх законів. Сучасні енциклопедії описують рефлексію як форму теоретичної діяльності суспільно розвинутої людини, направлену на усвідомлення всіх своїх власних дій і їх законів; діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини, або як осмислення будь-чого за допомогою вивчення та порівняння; новий поворот духу після здійснення пізнавального акту до „Я” і його мікрокосмосу, завдяки чому стає можливим присвоєння пізнаного; здатність людини неодноразово звертатися до початку своїх дій, думок, уміння посісти позицію стороннього спостерігача, розмірковувати над тим, що ти робиш, як пізнаєш, зокрема і самого себе.

Т. І. Поніманська, підкреслюючи роль рефлексії, зазначає, що „важливою умовою становлення і розвитку професійної компетентності педагога є здатність педагога до рефлексії. Це особливо важливо усвідомити, окреслюючи завдання і зміст підготовки вихователя. Коли педагог стає суб'єктом свого професійного само створення, уміння оцінювати власні дії, свої особистісні властивості, себе як педагога, набуває особливої ваги” [3, с. 150].

Розглядаючи рефлексивну культуру педагога в цілому, слід ґрунтуватися на положенні про єдність процесів діяльності і свідомості: рівні діяльності характеризуються ступенем їх усвідомлення суб'єктом та специфікою змісту процесів рефлексії на кожному з них. Науково обґрунтовано, що рефлексивна культура педагога, як особистісно інтегративне утворення включає комплекс знань, умінь і здібностей, які реалізуються через спеціальні дії, спрямовані на виявлення, оцінку й узагальнення найбільш істотних ознак педагогічного процесу з метою досягнення його якісних змін, а також професійне та особистісне вдосконалення.

Рефлексивну культуру педагога В. А. Сластьонін розглядав у загальнокультурному, антропологічному і структурному аспектах. Саме в останньому зміст рефлексивної культури педагога співвідноситься із загальною будовою професійно-педагогічної культури (провідне поняття цих культур – спосіб діяльності). Науковець стверджує, що „рефлексивна культура поєднує у собі сукупність індивідуальних, соціально обумовлених способів усвідомлення і переосмислення суб'єктом власної життєдіяльності.

Рефлексивна культура педагога містить у собі рефлексивність як особистісну властивість, ціннісно-смислові, життєві і професійні орієнтири; професійно-особистісний потенціал; відповідальність як критерій соціальної та професійної зрілості педагога” [4, с. 17].

Акцентуючи увагу на тому, що педагогічний процес передбачає обмін діяльностями вихователя і вихованців, у структурі рефлексивної культури виділяють такі її компоненти, як: рефлексія педагогом діяльності вихованців; рефлексія педагогом власної діяльності; рефлексія вихованців своєї діяльності; рефлексія вихованцями діяльності педагога; рефлексія вихованця, на якого направлена педагогічна дія.

Отже, якщо виходити з розуміння рефлексії як відображення суб'єктом основ власної діяльності у взаємодії з іншим суб'єктом, то можна продіагностувати її рівень за компонентами рефлексивності в спілкуванні і в поведінці педагога і дитини. Змістом цього процесу можна визначити відтворення та відбудову особливостей суб'єктів освіти.

Головними характеристиками педагогічної рефлексії по відношенню до власної діяльності є усвідомлення власного педагогічного досвіду, вироблення критеріїв успішності власної педагогічної діяльності, аналіз змін, що відбуваються у сучасній освіті. По відношенню до вихованця: в умінні налагоджувати адекватний зворотній зв'язок в системі „педагог – вихованець”; в умінні озброювати вихованців методами рефлексії власної діяльності, тобто здатності вихованця самостійно усвідомлювати власний рух розвитку; в здатності оцінювати успішність власної діяльності з позицій вихованця.

Варто зазначити, що необхідність у самопізнанні виникає, коли педагог виявляє дисбаланс між своєю працею і її результатом. Наприклад, низький розвиток вихованців в будь-якій сфері спонукає педагогу замислитися над тим, що саме в його поведінці, методиці викладання призводить до незадовільних результатів, конфліктів з дітьми, колегами, батьками. Вивчення себе, виявлення причин дисбалансу дає можливість педагогу усунути недоліки в діяльності, поведінці, взаємодії, відновити рівновагу між собою і оточуючими, ліквідувати негативні емоції переживання, які викликали дисбаланс.

Рефлексивні процеси – це процеси відображення однією людиною (педагогом) внутрішньої картини світу іншої людини (дитини). Педагог повинен мати не лише власні уявлення про об'єкт, що вивчається, а й знати, якими уявленнями про цей об'єкт володіє вихованець. Педагог повинен бути спроможним ставати на точку зору дитини, імітувати її міркування, передбачати ймовірні труднощі в її діяльності, розуміти, як вона сприйме певну ситуацію, пояснити, чому діє так, а не інакше.

Практичне використання рефлексивних механізмів у процесі підведення підсумків будь-якої діяльності з дітьми можна представити у вигляді декількох стадій. На першій стадії педагог використовує відкриті запитання: як? чому? що?; виражає почуття; наполягає на описовому, а не оціночному характері коментарів; говорить про зроблене, а не про те, що могло бути зроблене. На другій стадії: запитує про причини (чому? як? хто?); заглиблюється у відповіді (Чому цього немає? Що було б, якщо ...?; шукає альтернативні теорії (Чи є інша можливість?; доберіть

інші приклади (Де ще відбувалося щось подібне?; наведіть думки незалежних експертів). На третій стадії: педагог домагається, щоб вихованці взяли на себе зобов'язання удосконалити певні знання, уміння навички, дії.

Яскравим прикладом, як це може відбуватися в процесі спільної діяльності дорослого і дитини, може слугувати технологія психолого-педагогічного проектування (автори Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір), а саме рефлексивно-оцінювальний етап. У збірці „Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку” наведено конкретні питання, які можна розв'язувати педагогу разом з дітьми або на самоті. Ми узагальнили їх за тематичними напрямками:

Ў Спогади. З чого все починалось? Як виникла ідея проекту? Що вдалося, що – ні? Які відчували проблеми? Завдяки чому вдалося їх вирішити? Хто кому і чим допоміг? Що найбільше здивувало (злякало, тишило, турбувало)? Що далось легко? Важко? Що запам'яталось найбільше? Що було під час...? Що було після...?

Ў Аналіз вражень, емоцій. Чи збулися чийсь мрії? Що вважаєте найважливішим? Чого не хотілося робити? Чому? Що хотіли б повторити? Чим би хотілось займатись найбільше? Чого нового ми навчилися? Хто які відкриття зробив для себе? Що приємно вразило? Що злякало? Здивувало? Коли вам хотілось плакати (танцювати, співати, сміятися) Чиї уподобання змінилися? Які нові відчуття, переживання? Перед ким кожен з вас хотів би похвалитись? Чим?

Ў Аналіз взаємовідносин у групі. Хто з ким подружився? Як ми навчились під час ігор розв'язувати конфлікти? За кого з друзів ти порадив? Хто став стриманішим, культурним, щедрішим?

Ў Відзначення спільних та індивідуальних досягнень. Чого ми досягли всі разом? Чого досяг кожен з нас? Чим ми можемо пишатися? Хто з дітей (їх батьків) був найактивнішим? Кого поставили б на найвищу сходинку? Чому? Кому ми вручимо нагороди: медаль за добрі справи, орден за цікаві роботи, значок за активність, сердечко за вміння розв'язувати конфлікти, лавровий вінок за значимий вклад у спільну справу, сову – символ мудрості за підготовку цікавих матеріалів, медаль за наполегливість?

Ў Плани на майбутнє. Кому пошлемо листівки з повідомленням про наші добрі справи? Куди б хотіли ще раз піти? Що б хотіли б ще зробити?

Подібні питання педагог може адресувати і собі, наприклад:

Ў Діти. Які зміни відбулися у житті групи за цей період? Хто з вихованців ніяк не проявив себе протягом тематичного циклу? Чому? Чи вільно діти висловлювали свої бажання? Що заважало дітям реалізувати свої інтелектуальні можливості? Як це виправити в наступних блоках? Який саме досвід співчуття, співпереживання, підтримки, любові набули діти, спілкуючись з Вами (ровесниками, іншими дорослими)? Хто з

вихованців оволодів засобами отримання інформації і головне навчився їх творчо застосовувати?

Ў Батьки. Як Ви можете оцінити рівень активності батьків? Якими методами та прийомами Ви залучали батьків до спільної діяльності? Яка віддача була від батьків? Які прийоми застосовуватимете для активності батьків у наступному? Наскільки батьки розуміють те, що Ви робите з дітьми? Наскільки батьки зацікавлені внутрішнім світом своєї дитини? Скільки індивідуальних бесід Ви провели з батьками з метою привернення їх уваги до власних дітей?

Ў Аналіз власної діяльності та емоцій. Що більше всього за минулий період: надихало, приносило позитивні емоції, розсмішило, бентежило, засмучувало, драгувало, здивувало? Який методичний прийом Вам вдався найкраще? Яким педагогічним знахідкам Ви радієте? Чи всі намічені цілі на тематичний блок реалізовані? Що не вдалось, чому? З якими проблемами і труднощами Ви зіткнулися в процесі тематичного блоку? Чи були допущені педагогічні помилки, які саме? Що побажаєте собі на наступний блок? [2, с. 129].

Важливою умовою для подібного рефлексивного аналізу є бажання всіх учасників проекту здійснювати „подорож у часі”, доброзичливість і вміння радіти своїм і чужим успіхам, і, найголовніше, вироблення звички оцінювати самих себе і свою діяльність.

Можна ще раз підкреслити, що успіху досягає в першу чергу той дорослий, який „не прагне „ліпити” дитину по своєму грамотному уподобанню, а прагне повноцінно задовольнити потреби дитячої особистості, оточивши її любов’ю і теплом, і створює тим самим позитивні рушійні сили розвитку”.

Дитина дошкільного віку в умовах повноцінного особистісного життя, забезпеченого їй педагогом з високим рівнем рефлексивної культури, поступово розкриває себе в повному ракурсі, починає сама собі такою подобатись і прагнути нових досягнень. Справжня педагогічна рефлексія тісно пов’язана з індивідуальністю, особистими інтересами, пристрастями і пориваннями кожної дитини. Рефлексивне виховання і є постійне вивчення тонкощів кожної дитини, заглиблення в дію законів природного розвитку в її особливостях, прагненнях і потребах.

Список використаної літератури

- 1. Ладивір С. О.** Індивідуалізація виховання дитини в умовах дитячого садка / С. О. Ладивір // Особистість дошкільника: надії та перспектива розвитку : наук.-метод. посіб. – Житомир, 2003. – 176 с.
- 2. Піроженко Т. О.** Особистість дошкільника: перспектива розвитку: Навчально-методичний посібник / Т. О. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – С. 69 – 129.
- 3. Поніманська Т. І.** Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / Т. І. Поніманська. – Рівне : РДГУ, 2006. – 364 с.
- 4. Сластенин В. А.** Рефлексивная культура учителя как субъекта педагогической

деятельности / В. А. Слостенин, В. К. Елисеев // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 5. – С. 37 – 42.

Кондратець І. В. Рефлексивна культура вихователя: шлях до становлення особистості дитини дошкільного віку

Стаття присвячена проблемі формування рефлексії у педагогів та вихованців дошкільних навчальних закладів. Здійснено аналіз сучасного стану проблеми, конкретизовано зміст та методи формування рефлексії. Актуальність статті обумовлена тим значенням, що надається рефлексії в життєдіяльності сучасної людини. Підкреслюється значення рефлексії в подоланні протиріч педагогічної сучасності. Автор виділяє різноманітні трактування і визначення терміну „рефлексія”. Виділяються стадії практичного застосування рефлексивних механізмів.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивна культура, самоаналіз, самооцінка, особистісно орієнтована педагогіка.

Кондратец И. В. Рефлексивная культура воспитателя: путь к становлению личности ребёнка дошкольного возраста

Статья посвящена проблеме формирования рефлексии у педагогов и воспитанников дошкольных учебных заведений. Осуществлён анализ современного состояния проблемы, конкретизирована суть и методы формирования рефлексии. Обосновано значение рефлексии в преодолении противоречий педагогической современности. Автор выделяет различные трактовки и определения термина „рефлексия”. Выделяются стадии практического применения рефлексивных механизмов.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивная культура, самоанализ, самооценка, личностно ориентированная педагогика.

Kondratic I. V. Reflection Culture of Educator: Way to Becoming of Personality of Child of Preschool Age

Article is devoted to the problem of forming of reflection for the teachers and children of preschool establishments. The analyse of the current state of problem, which has been carried out, specifies the way and methods of forming of reflection. Relevance of the article due to the fact the value provided by the reflection in the life of modern man. The value of reflection in overcoming contradictions teacher present. The author highlights the various interpretations and definitions of the term „reflection”. Allocated stage of practical application of reflexive mechanisms.

Key words: reflexion, reflexive culture, self-examination, self-appraisal, personality oriented pedagogics.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.